

سلسله انتشارات

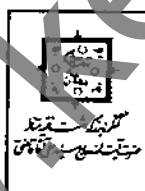
نگاره بزرگداشت فیه سئله حضرت آیت الله سید علی آقا قاضی (ره)

(۲)

آسمان توحید و معرفت

(شود توحیدی و مراتب آن در کتب قرآن و اهل بیت علیم السلام)

حجت الاسلام والمسلمین محمباقر تحریری

آسمان توحید و معرفت

حجت الاسلام والمسلمین محمد باقر تحریری

شمارگان: ۱۲۰۰ نسخه - تاریخ چاپ: پائیز ۱۳۹۱ - تبریز

امور هنری و مراحل چاپ: کانون تبلیغاتی ثقلین (انتشارات نور ولایت) ۵۲۳۷۰۰۳ - ۳۱۱

این کتاب از سلسله منشورات کنگره بزرگداشت آیتالله حاج سیدعلی آقا قاضی (ره) می باشد که توسط اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی آذربایجان شرقی منتشر می گردد.

شابک: ۹ - ۳۹ - ۸۸۱۵ - ۹۶۴ - ۹۷۸

فهرست

۷	 مقدمه
۱۱	 پیشگفتار
۱۴	 عرفان در لغت و اصطلاح
۱۶	 انواع عرفان و معرفت
۱۶	 ۱ - معرفت حصولی
۱۷	 ۲ - معرفت حضوری
۱۹	 رابطه‌ی عرفان نظری و عملی
۲۰	 چستی عرفان
۲۳	 مراتب القای معارف در قرآن
۲۹	 کیفیت رابطه‌ی حق تعالی مطابق دیدگاه توحیدی
۳۰	 مراتب بیانات توحیدی ائمه - علیهم السلام -

- ۳۵.....اهداف القای معارف توحیدی
- ۴۰.....مراتب معرفتی انسان‌ها در قرآن
- ۴۳.....رابطه‌ی بندگی خدا با معرفت او
- ۴۵.....ضرورت عمل در رسیدن به عرفان
- ۴۹.....مراتب معرفت شهودی
- ۵۲.....راهکارهای رسیدن به عرفان عملی
- ۵۵.....مراتب کلی اخلاص و آثار آن
- ۵۹.....بالاترین مرتبه‌ی معرفت حقیقی
- ۶۲.....توجه به اموری در رسیدن به معرفت حقیقی
- ۶۳.....۱ - پذیرفتن حقایق دین
- ۶۳.....۲ - امکان رسیدن به راهنمایی ویژه‌ی الهی
- ۶۴.....۳ - انواع راهنمایی ویژه الهی
- ۶۵.....امتیاز این راهنمایی‌ها
- ۶۷.....روش عرفانی مرحوم قاضی

مقدمه

آشنایی با سیره و سلوک مفاخر علما و عرفا و تأسی به این الگوهای رفیع سعادت، چراغ راه رهروانی است که در وادی عبودیت قدم نهاده، می‌خواهند به سرمنزل سعادت رهنمون گردند.

در جای جای میهن اسلامی ایران به ویژه سرزمین آذربایجان عالمان عارفی زیسته‌اند که دل به نور توحید بر افروخته و با توجه به معارف قرآن و آموزه‌های آسمانی ائمه اطهار علیهم‌السلام با چشم دل به مشاهده قیامت برخاسته‌اند.

طرح جامع «مفاخر آذربایجان، نمادهای عزّت و سربلندی ایران اسلامی» با هدف آشناکردن جوانان و نوجوانان با سیره و سلوک بزرگان علما و عرفا، نشر آموزه‌های بلند و متعالی قرآن و ائمه اطهار علیهم‌السلام، مبارزه با شیخون فرهنگی دشمن، پیشگیری از گسست فرهنگ دینی بین نسل‌ها و... در سه بخش «علما و عرفا»، «شعرا و نویسندگان» و «شهدا و هنرمندان» به پنج زبان

زنده دنیا و با بهره‌گیری از ظرفیت غالب رشته‌های هنری و فضای مجازی و... در حال اجراست.

انجام پژوهش جامع برای شناسایی مفاخر آذربایجان، تهیه تابلوی پرتره و خط هنری از زندگی‌نامه مفاخر، چاپ آلبوم نفیس از این تابلوها، ایجاد سایت موزه دائمی، ایجاد سه نمایشگاه دائمی از آثار مفاخر و آثار تولید شده، تولید فیلم مستند سینمایی، تولید متون نمایش، تولید داستان زندگی، برگزاری کنگره بزرگداشت و... از جمله برنامه‌هایی است که برای این مفاخر پیش‌بینی گردیده است. بخش اول آثار تولید شده مربوط به علما و عرفا آماده بهره‌برداری و تمهیدات بخش اول مربوط به شعرا و نویسندگان در دست اقدام است.

کنگره بزرگداشت سیدالعارفین آیت‌الله حاج سیدعلی آقا قاضی طباطبایی تبریزی قدس سره الشریف در همین راستا و با هدف ترویج دیانت و شرع انور اسلام، ایجاد فضای معنوی و باطنی در جامعه به ویژه در میان قشر جوان جامعه اسلامی و در مهد علم، ادب، حماسه و مردم شریعت پیشه آذربایجان و مرکز معنوی آن، تبریز برگزار می‌گردد.

آیت‌الله سیدعلی آقا قاضی رضوان‌الله تعالی‌علیه از جمله انسان‌هایی است که ارتباط معنوی با عالم بالا و لاهوت داشته و در اثر این ارتباط معنوی با خدای سبحان، باطن خود را از تمام رذیله‌های مادی، عاری و خالی نموده و عالم ناسوت را هیچ انگاشته است؛ او فخرالعارفین و معلم السالکین الی‌الله است.

آن بزرگوار در عرفان، متکی به قرآن و شریعت غرای ناب محمدی صلی‌الله‌علیه و آله بوده، عَلم بارز و نمونه‌ای از سلوک شرعی و دینی می‌باشد و توانسته‌اند با ورود به دنیای عرفان و خوض در دریای بی‌کران معنا و تصفیه

باطن، از قشریات و ظواهر مردود، پرهیز نمایند. تربیت عرفای گرانقدری چون علامه طباطبائی، شیخ محمدتقی آملی، شیخ محمدتقی بهجت و... نشان برجسته‌ای است از عمق تدین، عرفان، فقاقت و تقید کامل آن عارف حقیقی به شریعت نبوی.

کمیته علمی کنگره علاوه بر برگزاری جلسات، دعوت از علما و اساتید حوزه و دانشگاه، انجام دیدارهای مختلف با آیات عظام، تلاش کرد برای معرفی این شخصیت بزرگ به جوانان و نوجوانان چند اثر زیر را چاپ و تقدیم شیفتگان معارف و آموزه‌های قرآن کریم و ائمه اطهار علیهم السلام نماید:

۱ - اخلاص‌مند اخلاص‌گیش (مرازه‌هایی از نامه‌های مرحوم آیت‌الله حاج‌سیدعلی آقا قاضی (ره) به مرحوم آیت‌الله سید محمد باقر قاضی (ره)).

۲ - کوه توحید (بررسی سیر زندگی، انکار و آثار سیدالعارفین آیت‌الله سیدعلی آقا قاضی تبریزی (ره)).

۳ - آسمان توحید و معرفت.

۴ - زینة الارشاد (حواشی آیت‌الله حاج‌سید علی آقا قاضی (ره) بر کتاب الارشاد مرحوم شیخ مفید).

۵ - سیدالعارفین (یادنامه کنگره بزرگداشت آیت‌الله قاضی).

۶ - ۷ - مجموعه مقالات برگزیده کنگره.

۸ - خبرنامه شماره اول کنگره (تیر ۱۳۹۱).

۹ - خبرنامه شماره دوم کنگره (مهر ۱۳۹۱).

تمام آثار با داوری کمیته علمی کنگره چاپ گردیده است و با این حال صحت مطالب و دفاع از آنها به عهده صاحبان آثار است. با این حال امید

وافر دارد که مطالعه کنندگان این آثار، با نظر لطف و عنایت، کاستی‌های احتمالی را یادآوری فرمایند.

امید که این هدایای باطنی آن فقیه عارف مورد عنایت حضرت احدیت جل علا و حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار گرفته و برای عموم سودمند واقع شود.

در خاتمه از مؤلف محترم حضرت حجت الاسلام والمسلمین محمد باقر تحریری، و از بنیاد نیمه شعبان مسجد آیت الله انگجی تبریز و معاونت فرهنگی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی آذربایجان شرقی به خاطر قبول مسئولیت برگزاری این کنگره عظیم و از همه عزیزانی که در تدوین آثار و برگزاری این کنگره ما را یاری نمودند، صمیمانه تقدیر و تشکر می‌نماید.

علی داننده

مدیر کل فرهنگ و ارشاد اسلامی
آذربایجان شرقی و دبیر کنگره

احمد غروی

مسئول کمیته علمی کنگره

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله المعروف من غير رؤية، الاول لا شيء قبله و الآخر لا غايه له، والصلوة والسلام على محمد وآله شجرة النبوة، و محط الرساله و مختلف الملائكة و معادن العلم، و يتابع الحكم واللعن الدائم على اعدائهم اجمعين.

پیشگفتار

بحث از سرگذشت شخصیت‌هایی مانند مرحوم آیت‌الله‌العظمی حاج سیدعلی آقا قاضی از حد نوشتار بسیار بالاتر است، لکن چاره‌ای از بیان گوشه‌ای از راه و روش و اهداف ایشان، برای راهگشایی دیگران در این مسیر نیست تا اولاً مسیر و اهداف ایشان به طور صحیح مطرح گردد و ثانیاً از تحریف‌ها و انحراف‌ها در این مسیر جلوگیری شود و ثالثاً روشن گردد که طی این طریق با شرایط‌اش برای همگان امکان دارد.

مقصود از این نوشتار بیان کرامات این مرد بزرگ الهی نیست، زیرا تنها بیان کرامات دردی از کسی، درمان نکرده و انسان را به راه صحیح نمی‌اندازد، اگر چه به نوعی مؤید انسان در مسیر کمالی می‌باشد، لکن توجه به کرامات آسیب مهم‌اش، فراموش کردن مقصد است، چون گاهی کرامات با نداشتن اعتقادات و راه روشن صحیح و مطابق با واقع و انجام ریاضت‌های نفسانی و عملی باطل نیز به دست می‌آید، که نتیجه آن جز خسران ابدی در سرنوشت انسان نمی‌باشد و همچنین مقصود بیان مقامات معنوی و درجه‌ی قرب الهی این شخصیت برجسته‌ی اسلامی نمی‌باشد، زیرا کسی جز با احاطه‌ی روحی، نمی‌تواند به رتبه‌ی روحی و کمال معنوی شخصی راه پیدا کند، به ویژه برای

این نویسنده‌ی بی‌بضاعت، بلکه مقصود تحلیل اجمالی و کلی از راه و روش و مقصد اصلی و والای ایشان است با بضاعت اندکی که از آشنایی با راه و روش و مقصد ایشان در دست است.

مقصد حقیقی این بزرگواران، همان مقصد نبی اکرم و ائمه - علیهم السلام - است و آن رسیدن به نهایت درجه‌ی عبودیت است که از آن به عبودیت و معرفت حقیقی تعبیر می‌شود.

تحقق این مقصود جز با تعبد دقیق و کامل به دستورات شرع مقدس در ابعاد گوناگون زندگی، امکان پذیر نیست.

این مقصود را با بیان علمی، با تمسک به دوشخوانه‌ی محکم قرآن و سنت، در این نوشتار پی می‌گیریم؛ تا روشن گردد، راه و روش این بزرگواران، مکتبی وارداتی نیست که از خارج دین الهی آمده باشد، بلکه مکتب علمی و عملی و معرفتی بسیار دقیقی است که برخاسته از پشتوانه‌ی تزلزل‌ناپذیر دین الهی و مرام اولیای دین - علیهم السلام - می‌باشد، اگرچه قله‌های بلند آن را جز عده‌ی کمی که از دیدگاه عمیق معرفتی اولیه‌ی دینی برخوردار بوده و همگی بلند در پیمودن مستمر راه عبودیت حقیقی داشته‌اند، نمی‌توانند طی کنند.

بحث از عرفان و موضوع و مسایل آن از مباحث بسیار مهمی است که تمامی مکاتب الهی به نوعی به آن پرداخته و درباره‌ی آن اظهار نظر کرده‌اند و اسلام نیز که اکمل ادیان الهی است بیانات مخصوص به خود درباره‌ی آن، معارف بلندی را ارائه کرده است. اگرچه آنها را به صورت علم رایج مطرح نکرده است، مانند سایر مسایل مربوط به حوزه‌ی وجود انسان مانند اخلاق، مسایل حقوقی و روانشناسی؛ لکن معارف والایی را مطرح کرده است که از آن

موضوع، مسایل و اهداف هر یک از این علوم رایج با زبان و دیدگاه و روش ویژه‌ی خودش استخراج می‌شود. در عین حال عده‌ای از دانشمندان اسلامی با تسلط بر معارف عقلی و بینش اسلامی، عرفان را به صورت علم رایج تدوین کرده‌اند و آن را به دو قسمت «عرفان نظری» و «عرفان عملی» تقسیم کرده‌اند و با تحقیقی که انجام گرفته عرفان عملی به صورت علم رایج تدوین نگردیده است. اگرچه کتاب‌های بسیار ارزشمندی در این رابطه تدوین شده است که بهترین آنها کتاب «منازل السائرین» خواجه عبدالله انصاری است که در رابطه با منزل‌ها و مقاماتی که سالک آن را طی می‌کند مباحث علمی بیان شده است، البته کتاب «تحفة الملوک» در سیر و سلوک منسوب به بحر العلوم - رضوان الله تعالی علیه - در رابطه با منازل و راه‌های کلی طی منازل معنوی با بیانی مخصوص تدوین شده است، اگرچه طریقی خاصی برای شروع عملی در آن بیان نشده است، لکن کتابی که پیش‌رو است در رابطه با چیستی، اهداف و ضرورت عرفان عملی تدوین شده است و فهرراً برای رسیدن به این مقصود پس از بیان تعریف عرفان و انواع آن و رابطه‌ی آنها با یکدیگر و نظرات عده‌ای از صاحب‌نظران، باید به بیانات نورانی قرآن و سنت پرداخت تا روشن شود آیا در این منابع اصیل از این معارف بلند خبری هست یا خیر! و مقصود از سنت، روایات و دعاها و مناجات‌های اولیای دین - علیهم‌السلام - است. با دقت در معارف قرآن و سنت استفاده می‌کنیم که بر مسئله‌ی معرفت انسان به حق تعالی و اسما و صفات و افعال او توجه ویژه‌ای شده است و چون معرفت انسانی دو گونه است: «حصولی» و «حضوری» و معرفت حصولی که با مفاهیم و استدلال‌های ذهنی مرتبط است، نوع انسان‌ها می‌توانند با دقت‌های عقلی به

این معرفت نایل شوند، از این جهت اسلام معارف توحیدیش را در سطوح گوناگون عقلی مطرح کرده است و عمیق‌ترین معارف را نیز بیان نموده تا کسانی که توان درک آن را دارند، به آن دسترسی پیدا کنند، لکن هدف اصلی دین ارتباط مستقیم و معرفت حضوری به اسما و صفات و ذات الهی می‌باشد از این جهت، در تمامی وظایف عملی و اخلاقی خود، به‌الافتن دیدگاه قلبی انسان را به ذات اندس الهی در نظر دارد تا هر کس با تحصیل شرایط علمی و عملی، این ارتباط قلبی به اندازه‌ی ظرفیت وجودش، از درون جانش ظهور نماید، و این همان عرفان عملی است که رسول اکرم و ائمه - علیهم‌السلام - به کامل‌ترین مرتبه‌ی آن نایل شده‌اند و ضرورت سیر در این مسیر نیز روشن می‌شود. زیرا حقیقت برای همگان در قیامت ظهور می‌کند و کسانی که به گونه‌ای در مسیر بوده‌اند، به اندازه آن بهره‌مند می‌شوند.

عرفان در لغت و اصطلاح

راغب اصفهانی در تعریف عرفان معرفت می‌نویسد: آن ادراک چیزی است با تفکر و تدبیر در اثر آن، و آن از علم، خاص‌تر است، زیرا متعددی به مفعول نمی‌شود و این تعبیر غلط است که: «فلان یعلم الله، برخلاف این جمله که: فلان یعرف الله، چون معرفت خداوند به واسطه‌ی تدبیر در آیاتش می‌باشد نه درک ذاتش، همچنین صحیح است گفته شود: الله یعلم کذا و صحیح نیست گفته شود: الله یعرف کذا، چون معرفت در علم محدودی که با تفکر حاصل می‌شود به کار می‌رود»^۱.

۱ - مفردات راغب، ماده‌ی عرف.